

نگاهی تطبیقی به هویت و تفکر اسلامی در تمدن معماری ایرانی

(بررسی میدان نقش جهان)

فرشته زندیان

کارشناس معماری، دانشگاه علمی کاربردی جهاد دانشگاهی، کرمانشاه، ایران، ایران fe.zandian@gmail.com

چکیده:

روش تطبیقی رفت و برگشتی بین قالب (صورت) و فلسفه اجتناب‌ناپذیر می‌باشد. (مفخم، ۸۷: ۴)

شهرها به دلیل آن که بیانگر و جلوه‌گاه باورها و شیوه زیست مردم و نتیجه نگرش آنها به هستی هستند (داوری اردکانی، ۱۳۷۴ و همون، ۱۳۸۲)، می‌توانند به عنوان عامل هویتی یک تمدن و یک ملت و یک جامعه ظاهر شوند. نه تنها کلیت شهر که عناصر و اجزاء آن نیز (البته با شدت و ضعف متفاوت) به انحاء مختلف به هویت فکری و تاریخی و فرهنگی و هنری و علمی جامعه پدیدآورنده خود اشاره می‌کنند. با گذشت زمان، اگر شهرها بتوانند، کماکان اصول ارزشهای مورد قبول و احترام و هویت‌ساز را به ناظر و جامعه القا کنند، می‌توانند به نقش ارزشمند هویتی خویش تداوم ببخشند. اما اگر نتوانند نقش مورد نظر و مورد نیاز جامعه را ایفا کنند، به مرور مهجور و مضمحل خواهند شد و نقش هویتی خویش را از دست خواهند داد. (نقی زاده، ۸۹: ۱)

درون‌گرایی مفهومی است که به صورت یک اصل در معماری ایران وجود داشته و با حضوری آشکار، به صورت‌های متنوع، قابل درک و مشاهده است. ویژگی معماری غیرقابل انکار آثار و ابنیه‌ای مانند خانه، مسجد، مدرسه، کاروانسرا، حمام و غیره مربوط به خصوصیت درون‌گرایانه آن است که ریشه‌ای عمیق در مبانی و اصول اجتماعی-فلسفی این سرزمین دارد. (همان، ۸۹: ۵)

زمینه‌های سیاسی، اجتماعی و فرهنگی عصر صفویه

شاه اسماعیل مؤسس سلسله صفویه بود که از سال ۹۰۸/۱۵۰۲ تا ۱۱۴۹/۱۷۳۶ در ایران ادامه یافت. وی از نوادگان جنید یکی از منسوبین شیخ صفی‌الدین اردبیلی عارف بزرگ قرن هفتم بود و در

”هویت“ از موضوعات و مفاهیم بنیادینی است که مراتب و جلوه‌های مختلف آن برای همه انسانها (افراد و جوامع) به صورت یک نیاز جدی و اصلی مورد توجه است. یکی از زمینه‌ها و عوامل احراز هویت جامعه و به ویژه وجه تمدنی آن، آثار انسان‌ساخت است که بارزترین جلوه‌های این آثار، شهر و به تبع آن، فضاها و عناصر شهری هستند. شناسایی ویژگیها و عوامل هویت‌بخش میدان نقش جهان، به عنوان یک فضای شهری تمدن ایرانی، موضوع اصلی و مورد نظر مقاله حاضر می‌باشد که در بررسی شکل‌گیری معماری ایران، نظر، جهان‌بینی و تفکر ارتباط بسیار نزدیک با فضا داشته و این امر ممکن است در مرحله اول جستجوگر حل مسائل جوی و اقلیمی بوده باشد ولی در مراحل تکمیلی، ذهنیتی مشهود است که در آن کلیه تحولات عقلانی و تخیلات معنوی نفوذ کرده‌اند. در این مقاله تلاش شده است تا به رابطه بین هویت معماری ایرانی بعنوان مثال (میدان نقش جهان) و دلایل معنوی و عرفانی تفکر اسلامی در آن پرداخته شود که با تعریف تعاریفی از معماری ایرانی و تلفیقی اسلامی به نتیجه گیری خواهد رسید.

کلیدواژه‌ها: اصفهان، میدان نقش جهان، معماری اسلامی، هویت ایرانی، تمدن ایرانی

مقدمه:

در مطالعه معماری ایرانی و استخراج مفاهیم، مبانی و ویژگی‌های آن کاملاً روشن است که اساس و شالوده اصلی آن در فلسفه وجودی این سرزمین بوده است و در نتیجه، مطالعه آن بدون عمیق شدن در مسائل اجتماعی، فرهنگی، دینی و ادبی ناممکن است و